

АДАПТАЦІЯ ДО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Герасименко Ю.С., професорка кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

З початком повномасштабного вторгнення багато людей залишилися без роботи. Наразі одним із ключових викликів для бізнесу є нестача робочої сили, попри те, що рівень безробіття залишається високим. Це свідчить про зростання структурного безробіття в Україні. Війна спричинила серйозні проблеми для ринку праці, включаючи втрату працівників через міграцію та мобілізацію, а також зміни в структурі зайнятості. Така ситуація вимагає ефективних заходів з боку держави.

Масовий виїзд громадян за кордон, внутрішнє переселення та мобілізація спричиняють зростання дефіциту робочої сили в Україні. За оцінками ООН, кількість українських мігрантів у світі сягає 6,7 млн осіб, більшість з яких — жінки та діти. Близько 1,7 млн з цих людей мали роботу в Україні до виїзду, що становить 10,6% економічно активного населення країни на момент початку війни. За даними опитувань НБУ, у 2023 році 44% підприємств стикнулися з кадровими проблемами через скорочення кількості працівників внаслідок мобілізації, а 24% — через міграцію.

За даними опитування Європейської бізнес-асоціації, проблема дефіциту кадрів значно загострилася: у квітні 2024 року 74% опитаних роботодавців зіштовхнулися з цією проблемою (+19 відсоткових пунктів порівняно з осінню 2023 року), а лише 7% підприємств не відчують нестачі персоналу (-5 в.п.). Опитування Державної служби зайнятості України (ДСЗУ) показало, що у 2023 році 26,7% підприємств стикнулися з дефіцитом кадрів, тоді як за даними НБУ цей показник досягав 36%. Зменшення робочої сили у 2023 році на близько 40% порівняно з 2021 роком (за оцінками НБУ) було спричинене такими чинниками, як демографічні втрати, перехід людей до економічно неактивної категорії, труднощі з працевлаштуванням для внутрішньо переміщених осіб, окупація

частини територій, необхідність догляду за родичами та відсутність необхідних навичок для роботи на сучасному ринку праці.

За оцінками НБУ, рівень безробіття залишається високим, хоча знизився з 21% у 2022 році до прогнозованих 14% у 2024 році. Варто зазначити, що до 2022 року офіційні дані про безробіття надавала Державна служба статистики України на основі регулярних опитувань домогосподарств. Проте через війну ці опитування були припинені, що ускладнює точність підрахунків. Теперішні показники ґрунтуються на вибіркових опитуваннях і моделях, які відображають ситуацію на ринку праці. Безробітні активно шукають роботу, однак їхні навички та кваліфікації часто не відповідають вимогам роботодавців. За даними опитувань, 16% підприємств повідомили про проблему недостатньої кваліфікації кандидатів на відкриті посади.

Рівень безробіття серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) вищий, ніж серед загального населення. За даними Мінсоцполітики, в Україні зареєстровано 4,7 млн ВПО, з яких 42,3% — люди працездатного віку. На вересень 2023 року працевлаштованими були лише близько 800 тис. осіб, що становить 38%. Опитування МОМ, проведене у квітні 2024 року, показало збільшення рівня зайнятості серед ВПО працездатного віку: 45% працювали за наймом, а ще 7% займалися самозайнятістю. Основними причинами безробіття ВПО називають брак робочих місць у нових місцях проживання та невідповідність їхньої кваліфікації до потреб ринку праці. Також жінки з ВПО часто не можуть працювати, якщо в їхніх місцях проживання школи функціонують онлайн або бракує дитячих садків.

Війна суттєво підвищила роль жінок на ринку праці. По-перше, у Збройних силах України (ЗСУ) служать 67 тис. жінок, що на 40% більше, ніж у 2021 році, а кількість жінок-офіцерів зросла вшестеро. По-друге, збільшилася частка жінок серед шукачів роботи та підприємців. У першому кварталі 2024 року 58,8% зареєстрованих фізичних осіб-підприємців (ФОП) становили жінки, що на 7,8 в.п. більше, ніж у аналогічному періоді 2021 року. Серед шукачів роботи на платформі Work.ua частка жінок складає 59%.

Регіональний та кваліфікаційний дисбаланс на ринку праці вимагає стратегічних підходів для забезпечення відповідності між вимогами роботодавців і можливостями претендентів. На конференції з відновлення України уряд та міжнародні партнери оголосили про старт трирічної програми «Skills Alliance for Ukraine», яка має на меті перенавчання та підвищення кваліфікації українців, особливо в таких секторах, як будівництво, транспорт, ІТ, інженерія та охорона здоров'я. Перші проекти вже стартували, і протягом трьох років планується виділити 700 млн євро на ці цілі. Фінансування програми надходитиме від близько 50 країн, міжнародних партнерів, донорів та бізнес-спільноти, що значно перевищує можливості держави щодо власних програм зайнятості. Водночас кількість державних програм залишається значною.

Внаслідок повномасштабної війни багато людей залишилися без роботи. Однак кількість зареєстрованих у Державній службі зайнятості України (ДСЗУ) безробітних істотно зменшилася: у січні 2023 року їх було 166 тис., що вдвічі менше, ніж у січні 2022 року. На початку 2024 року кількість зареєстрованих безробітних знизилася ще майже на 40%, до 101,4 тис. осіб. Це пов'язано зі значною міграцією населення та тим, що деякі чоловіки не реєструються як безробітні в Державному центрі зайнятості (ДЦЗ) через відсутність актуальних даних у військкоматах і небажання оформлювати роботу офіційно через страх перед мобілізацією. Іншою причиною зменшення кількості зареєстрованих безробітних є скорочення терміну виплати допомоги з безробіття під час воєнного стану з 360 до 90 днів. Для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які втратили документи для отримання статусу безробітного, і молоді, що тільки-но закінчила навчання або службу, термін виплат було скорочено зі 180 до 90 днів. Для осіб передпенсійного віку термін виплат зменшили з 720 до 360 днів.

Адаптація до ринку праці в умовах воєнного стану є складним і багатогранним процесом, що вимагає як індивідуальних, так і колективних зусиль. Кожен працівник стикається з новими викликами: втрата стабільності, вимушена зміна професії, необхідність адаптації до нових реалій та здобуття нових навичок. Водночас важливу роль відіграють колективні зусилля, як-от

державна підтримка, громадські ініціативи та бізнес-спільнота, які сприяють створенню нових можливостей на ринку праці, забезпечуючи перекваліфікацію, соціальну підтримку та доступ до ресурсів.

Війна змінює структуру економіки, деякі галузі занепадають, а інші — зростають, що змушує працівників швидко адаптуватися до нових умов. Колективні ініціативи, як-от програми допомоги внутрішньо переміщеним особам, допомагають працівникам інтегруватися в нові середовища, забезпечуючи їм нові робочі місця та необхідні ресурси.

Тому адаптація до ринку праці в таких умовах є ключовим фактором для стабільності як окремих громадян, так і суспільства в цілому, і вимагає як особистої стійкості, так і підтримки з боку держави та громадських структур.

Список використаних джерел:

1. Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. URL: <http://surl.li/dbsehs>
2. Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року. URL: <http://surl.li/fzhrum>